

Alkon olemassaolo

MATTI VIRTANEN

Tutkimusprofessori Jussi Simpuran tässä YP:n numerossa julkaistavan analyysin perusajatusta soveltaen ja laajentaen: jonkin instituution tärkein ja samalla tavallaan näkymättömin vaikutus on sen olemassaolo. Edelleen: olemassaolon vaikutus on sitä suurempi ja samalla näkymättömämpi, mitä kauemmin tuota olemassaoloa on kestänyt.

Oy Alkoholiliike Ab, sittemmin Alko Oy, tulee pian olleeksi olemassa 80 vuotta. Monopolin myymälät avattiin ensi kerran 5. huhtikuuta 1932 klo 10 (mistä syntyy kuuluisa lukusarja 543210).

Monopolin ja sen saaman luonteen syntyä ei voi ymmärtää ilman vuoden 1918 sisälissotaa, vuonna 1907 eduskunnassa hyväksyttyä ja 1919 voimaan astunutta kieltolakia ja sen synnyttämän salakuljetetun sprin tuottamaa erittäin märkää ajanjaksoa. Monopolista tehtiin mahtava keskusvirasto, johon keskitettiin lähes kaikki alkoholin valmistuksen, tuontiin, myyntiin ja valvontaan liittyvä. Sen päätehtäväksi tuli kontrolloida epäluotettavien kansanosien, lähinnä kaupunkien työväestön juomiskäyttäytymistä – maaseutu pidettiin kuivana. Valvontatoimintansa pohjaksi ja tueksi monopoli alkoi nopeasti kerätä monipuolisia tilastoja, ja näin kertyvän asiantuntijatiedon välityskanavaksi perustettiin 1936 Alkoholiliikkeen Aikakauskirja, sittemmin Alkoholipolitiikka-lehti.

Alkon kaikkea kontrolloiva ote vielä kiristyi 1940-luvulla, kun sota-ajan säännöstelykokemusten siivittämänä käyttöön otettiin yksilökohtaisesti valvova ostajaintarkkailujärjestelmä. Alkon pitkäaikainen pääjohtaja Heikki Koski kuvaa toisaalla tässä numerossa elävästi, kuinka suunta alkoi kääntyä 1950-luvulla. Taloon tuli innokas nuori johtaja Pekka Kuusi, joka alkoi käydä viinapulman kimppuun modernin yhteiskuntatutkimuksen menetelmin.

Kuusen toimesta monopolin sisään luotiin alkoholipoliittinen tutkimuslaitos ja sen rinnalle Alkoholitutkimussäätiö, jota johtamaan kiinnitettiin lahjakas tutkija Kerttu Bruun. Rinnalla kehitettiin myös biolääketieteellistä tutkimusta. Kuten Leena Warsell myös tässä numerossa kuvaa, Bruunin – ja sittemmin Klaus Mäkelän – johdolla suomalainen alkoholitutkimus nousi ensin suomalaisen yhteiskuntatutkimuksen etujoukoksi ja pian kansainväliseen maineeseen. Alkoholipolitiikan perusfilosofiaksi alkoi kiteytyä kokonaiskulutuksen rajoittaminen hintapolitiikalla ja saatavuuden säätelyllä.

Mitä tutkimustiedolla saatiin alkoholipolitiikassa aikaan? Kärjistäen voi sanoa, että asiantuntijatiedon perustelevana kyettiin vähitellen purkamaan monopolin alkuperäiset holhoavat muodot. Ensin 1950-luvulta alkaen poistettiin ostajaintarkkailujärjestelmä, 1960-luvun lopulla maaseutu sai Alkon myymälänsä ja keskiolut siirrettiin elintarvikeliikkeisiin ja tuhansiin keskiolutbaareihin. Tästä johtunut alkoholin kulutuksen nopea kasvu pysäytti uudistukset 1980-luvulle asti.

Kuten Heikki Koski avauksessaan kuvaa, tultuaan Alkon pääjohtajaksi 1982 hän päätti jatkaa ”maltillisesti pienin askelin, mutta määrätietoisesti väljempään ja vapaampaan suuntaan”. Tiskimyymälöistä alettiin siirtyä valintamyymälöihin, kun kokeilut osoittivat, että valintamyymälät monipuolistavat ja miedontavat kulutusrakennetta eivätkä sannottavasti kasvata kokonaiskulutusta. Hintamuutoksilla saatiin keskiolut 1990-luvun